

Wstęp

We współczesnym świecie obserwujemy fakt zacierania się różnic pomiędzy czasem wolnym a czasem, w którym człowiek spełnia swoje powinności. Stąd pojawia się trudność metodologiczna kategoryzacji, definicji i przedmiotu badań związanych z praktyczną analizą czasu wolnego¹. Czas pracy i wypoczynku staje się coraz bardziej płynny, a naukowcy traktują dzisiejsze społeczeństwo jako społeczeństwo wiedzy i informacji lub jako społeczeństwo czasu wolnego. W dokumentach UNESCO (zgodnie z definicją J. Dumazediera) określono czas wolny jako: „zajęcia, którym jednostka może się oddawać z własnej chęci bądź dla odpoczynku, rozrywki, rozwoju swych wiadomości lub swego kształcenia (bezinteresownego), swego dobrowolnego udziału w życiu społecznym, po uwolnieniu się z obowiązków zawodowych, rodzinnych, społecznych”². Najkrótszą definicję przedstawił J. Pięta, który czas wolny definiuje „jako czas bez obowiązków przeznaczony na zajęcia dowolne”³. Coraz częściej mówi się o zachowaniach wolnoczasowych w pracy, natomiast w czasie wolnym naszą uwagę absorbuje praca. Popularne powiedzenia B. Franklina – „czas to pieniądz”⁴ – jest charakterystyczne dla kultury europejskiej, w której człowiek często przechodził od etosu czasu wolnego do etosu pracy. Najwięksi greccy filozofowie (Sokrates, Platon, Arystoteles) w aksjologii czasu wolnego zgodni są w pojmowaniu roli aktywności i kontemplacji duchowej w czasie wolnym, natomiast różnią się w określeniu roli zabawy i rekreacji fizycznej⁵. Zarówno w rekreacji duchowej, jak i fizycznej wskazane są aktywne formy spędzania czasu wolnego.

Styl spędzania czasu wolnego w dzisiejszych czasach można traktować jako wyróżnik stylu życia⁶, który jest regulowany przez uwarunkowania społeczne. Kreowana dzisiaj „ekologia” czasu pracy i czasu rekreacji, weekendowy rytm pracy i wypoczynku to główny element popkultury czasu wolnego (wypiera on tradycyjny czas wolny typu *sacrum*). Styl życia można interpre-

¹ M. Truszkowska-Wojtkowiak, *Fenomen czasu wolnego*, Gdańsk 2012.

² Tamże, s. 253.

³ J. Pięta, *Pedagogika czasu wolnego*, Warszawa 2004, s. 11.

⁴ H. Markiewicz, A. Romanowski, *Skrzydlate słowa – wielki słownik cytatów polskich i obcych*, Kraków 2007, s. 138.

⁵ M. Truszkowska-Wojtkowiak, *Fenomen...*, dz. cyt.

⁶ M. Falkowska, *Praca – konieczność czy styl życia?*, [w:] M. Falkowska (red.), *O stylach życia Polaków*, CBOS, Warszawa 2004.

tować jako jedną z form konsumowania czasu wolnego, jako afirmację stylu bycia w społeczeństwie, wzory zachowań powstałe w procesie socjalizacji (związane z wypoczynkiem, rekreacją, turystyką sportem, dbałością o zdrowie) lub jako osobisty i społeczny przekaz wartości⁷. Styl życia, określony głównie dla grupy społecznej, wymusza na członkach tej grupy powielanie specyficznych zachowań i wzorców i stawia człowieka przed dylematem: czas wolny to radość życia, czy „wyżycie się”? Konieczność powielania stylowych, proponowanych przez społeczeństwo wzorów spędzania czasu wolnego powoduje, że człowiek staje się ich niewolnikiem i zakładnikiem własnego stylu życia. W dzisiejszym społeczeństwie konsumpcyjnym czas wolny jako przedmiot konsumpcji staje się elementem wymiany⁸. Większość ludzi swój czas wolny spędza na przeglądaniu kolorowych magazynów lub oglądaniu modnych programów telewizyjnych. Pojawiło się nowe zjawisko związane z ekonomią czasu wolnego, określane mianem presumpcji⁹. Jest to połączenie konsumpcji z produkcją i oznacza degradację pracy i wypoczynku. Przykładem może być zabawa w cyberprzestrzeni (robienie amatorskich filmów) i umieszczanie ich w sieci lub przekazanie do sprzedaży mediom (e-praca). Zaciera się granica między działalnością amatorską a profesjonalną (między czasem wolnym a czasem pracy). Trwałe wzory życia społeczno-kulturalnego zacierają się pod wpływem kultury upowszechnianej przez techniczne środki masowego przekazu oraz przez przypadkowe wpływy różnych form życia zbiorowego.

Wielkiego znaczenia nabiera wychowanie ludzi, szczególnie dzieci i młodzieży, do racjonalnego wykorzystania czasu wolnego i uświadomienie sobie jego roli w życiu człowieka. Konsumpcyjne podejście do czasu wolnego wymusza konieczność podejmowania dodatkowej pracy w celu podniesienia standardu tego czasu, a którego w efekcie jest coraz mniej. Powstają specjalistyczne instytucje, które zajmują się organizacją czasu wolnego i wyznaczają wzorce jego spędzania. Powstające zjawisko ekonomii dobrobytu, związane z miejscem pracy i miejscem czasu wolnego, w efekcie prowadzi do zubożenia form jego spędzania. W ujęciu pedagogicznym proces percepcji czasu wolnego nazywa się wychowaniem do czasu wolnego. Percepcja czasu wolnego zmienia się wraz z emocjami człowieka, jego sposobem odczuwania radości, wolności, piękna czy szczęścia. Zmiany pozytywne w psychice człowieka, przeżycia wolnoczasowe wywołane podjętą aktywnością w czasie wolnym mogą być związane ze specyfiką tej aktywności (mogą być związane z praktykami religijnymi, wolontariatem, życiem rodzinnym czy

⁷ M. Truszkowska-Wojtkowiak, *Fenomen...*, dz. cyt., s. 137.

⁸ J. Baudrillard, *Spółczesność konsumpcyjna. Jego mity i struktury*, Warszawa 2006.

⁹ A. Toffler, *Trzecia fala*, Warszawa 1988.

społecznym, działalnością sportową, społeczną, hobbystyczną) i zapewniają regularne długoczasowe zadowolenie z życia. Analiza czasu wolnego to pytanie o sposób jego przeżywania: podmiotowo czy jako przedmiot jego „spędzania”; czy spędzanie czasu po pracy (a także w pracy) zastąpimy jego „przeżywaniem”¹⁰?

Zachowania wolnoczasowe stanowią nieodłączny element egzystencji człowieka. Wczesne zachowania wolnoczasowe kształtowały się już w okresie prehistorycznym i ewoluowały wraz z rozwojem struktur i form społeczności pierwotnej. Miały charakter utylitarny (myślistwo, uprawa ziemi) lub kulturowy (taniec, pląsy, śpiew). Powstające w naturalny sposób instytucje wychowania tworzyły określony system świadomych zamierzeń otoczenia dorosłego, który służył przygotowaniu dorastającego pokolenia do życia w grupie¹¹. Przemiany ustrojowe w Polsce po 1989 roku wywołały zmiany wzorców wolnoczasowych Polaków, przybliżając je do wzorców wysokorozwiniętych krajów Europy i świata. Cechą współczesnego życia człowieka jest ograniczenie jego aktywności ruchowej, co niesie za sobą wiele niepożądanych konsekwencji zdrowotnych i społecznych. Współczesna teoria efektywnego wypoczynku po pracy zakłada potrzebę wszechstronnej działalności ruchowej człowieka, który, mając więcej czasu wolnego, będzie prowadził aktywny styl życia. Elastyczny czas pracy umożliwi podejmowanie zróżnicowanych form urlopu, a także wybór atrakcyjnego, zdrowego i aktywnego trybu życia. Wzorce zachowań wolnoczasowych będą kształtowane spontanicznie (indywidualnie), ale także w sposób konsumpcyjny. Aktywność rekreacyjna i turystyczna będzie traktowana jako sposób na życie, samorealizację i rozwój duchowy.

Halina Guła-Kubiszewska

¹⁰ M. Truszkowska-Wojtkowiak, *Fenomen...*, dz. cyt., s. 237.

¹¹ B. Bielec, W. Półtorak, K. Warchoń, *Zarys teorii i metodyki rekreacji ruchowej*, Kraków 2012.